

Міхай — одиниця радості

Наталя Околітенко

На східному березі Криму всеньке літо дув холодний вітер. Вранці я втискався в теплі від сонця скелі і, вгорнувши коліна плащем, слухав море. Під повстю туману гунав прибій, і на моє обличчя осідав водяний пил. Вітер приносив сюди пісок, дрібні камінці, а часом клаптики паперу чи пелюстки троянд. Тоді я знав: мати знов бере Міхая з собою. Він допомагатиме їй сортувати рибу й виконуватиме дрібні доручення членів бригади. А я чекатиму на нього до вечора.

Я полюбив, я дуже полюбив цього хлопчика. Можливо, тому що він єдиний у світі вірить у те, що останні роки становить сутність мого життя. Цю невеличку скриньку, схожу на вольтметр застарілої конструкції, він сприйняв так природно, ніби давно знав про її існування. Тепер шкала на ній має поділки, й час від часу ми позираємо на стрілку, що хитається біля них. Дивне відчуття! Ніби ти дивишся у дзеркало...

Коли я приїхав сюди, шкали на приладі не було. Я шукав для нього одиницю вимірювання, й то виявилось непросто, бо в мене не було критерію радості. Я приходив на святкування вдалого захисту дисертацій, весіль і днів народжень, я крутився поряд, коли купували дорогі, давно омріяні речі: машину, імпорتنі меблі, — я підстерігав людську радість, як мисливець птаха. Я чув захоплені вигуки й бачив блиск в очах, та стрілка далеко від нульової поділки не відходила. Що це — недосконалість мого приладу чи нещирість людської поведінки? Людина сама не помічає, як набуває звички робити вигляд, що тішиться усталеними, всім зрозумілими цінностями, насправді ж вони сподіваного щастя не дають.

Повірити у вартісність того, що узвичаєно цінувати, неважко. Важче, виходить, оманити себе.

Першого ж дня навколо мене зібралися хлопчаки — так завжди буває, коли в невеличкому селищі з'являється нова людина. Вони спостерігали, що я робитиму, чомусь вирішили, що я художник, то ж неодмінно витягну мольберт. Але я просто сидів собі й дивився на море, їм це набридло, й незабаром з-поміж них залишився один. Виявилось, що він також любить сидіти й дивитися на море.

— Як тебе звуть? — спитав я.

— Мі-хай, — сказав він, ледь запикуючись. — Михайло.

Раптом низько над нами пролопотіли крила, й рожевий птах опустився на сусідню скелю. Він здавався маленьким сонцем: сірі барви неба, землі й моря нараз ніби змішалися, і з миттєвого хаосу, із блиску пір'я й миготіння дзьоба світ навколо нас народився заново, й сірим він уже не був.

Схопившись, хлопчик обома руками затулив рота, аби не закричати з радощів, а очі його поширшали на півобличчя; я глянув за звичкою на свій прилад — стрілка оббігла неторкане поле шкали, діставшись межі. Нарешті! Ось як, виходить, мало треба для повноти людського щастя — щоб рожевий птах із довгими ногами повів свій танок на

сірій скелі, мов закликаючи якісь містичні сили. Але найбільше — треба душі, в якій здатне зродитися це відчуття.

— Птах із заповідника, — сказав я. — Він називається фламінго.

І, несподівано почервонівши, виправився: — Та ні ж бо, він прилетів із казки. Навмисне, щоб ми з тобою потоваришували. Еге ж?

Хлопчик поважно й радісно кивнув головою.

"Міхай, — подумав я. — Це звучить як одиниця виміру".

Тоді й з'явилися перші позначки — від нуля праворуч — на шкалі мого приладу. Вони вимірювали радість.

Я знаю, це порівняння не кожному імпонуватиме, але Міхай справді здавався мені схожим на павучка. Маленького срібного павучка, що передбачає негоду. Міхай чутливий до чужих емоцій, як павучок до вологості: для нього "дощ" іде тоді, коли для інших ще світить сонце. Щодня на цього хлопчика обрушуються "зливи з градом".

— Міхай!

Тугий, владний голос падає в тишу, як у воду, й від нього колами розходить луна.

— Мі-хай! Додому!

Це мати. З першого погляду вона незлюбила мене, їй не до вподоби, що хлопчик годинами сидить на скелі.

Міхай хапає мене за руку, пильно дивиться в очі, потім починає мовчки дертися нагору. Я знаю, що цієї хвилини стрілка робить різкий стрибок ліворуч.

Тим часом Міхай дуже любить свою матір й старається в усьому її слухатись.

Цього разу жінка довго й обережно спускається до мене. Я мовчу, й вона також стоїть мовчки, стояти їй незручно, бо з-під ніг осипаються дрібні камінці, й зрештою вона сідає поряд зі мною.

— Навіщо ви морочите хлопцеві голову?

— Чим? — запитую я й собі.

Чим саме, вона гаразд не знає, і це ще більше її злостить. Вона мовчки дихає, потім запитує:

— Що ви з ним робите?

— Гуляю. Часом розповідаю йому що-небудь. Про риб або ж про рослин.

— Навіщо він вам потрібний? Він же хлоп'як. Чужий хлоп'як. Що між вами спільного?

— Міхай не по літах розумний і розвинений.

То вже вона чула — й не раз, але ці слова скоріш лякають, аніж тішать її. Так, вона хоче, щоб її син був розумний і розвинений, але ще більше вона хоче дивитися в його душу й завжди бачити в ній себе. Свої уподобання, свої думки, свої мрії.

— Але насамперед він — мій син.

То, безперечно, мовлене з любов'ю, але чому стрілка на шкалі робить стрибок ліворуч?

Доки жінка мовчить, я думаю, що з часом належало б створити прилад, який би вимірював любов, а точніше, відділяв любов безкорисливу від любові задля себе, любові

до себе, любові себе в Іншому.

Міхай — єдина втіха цієї жінки. Колись вона палко й сліпо кохала капітана сейнера, та він її покинув. Стара, як світ, історія... Тепер на мого маленького Міхая покладено велику місію: компенсувати матері всі її розчарування, стати для неї джерелом щасливих надій і радості. Авжеж, насамперед він мусить бути її сином.

— Але ж у нього є й своє життя, — вихоплюється в мене, і я зразу відчуваю, що припустився непоправної помилки. Жінка зводиться і, тримаючись за каміння, каже:

— Я забороню йому сюди приходити.

— Чому? Адже я вчитель. Я все життя навчав дітей і не можу їм робити зле.

Вже поставивши ногу на виступ, вона обкидає мене недовірливим поглядом. Учитель в її очах повинен мати свої атрибути, як індійське божество — свої: класний журнал, лінійку, глобус... Це мені знайоме. Експерти, які займаються моїми винаходами, також вважають, що людина не може зробити відкриття, не маючи певних атрибутів: диплома про науковий ступінь, посади в дослідному інституті, друкованих праць... Яке безглуздя! Так до науки причетні всі, в кого в голові зринає якась думка! Експертів насторожує простота моєї апаратури, але ж переважна більшість видатних відкриттів потребувала простих пристроїв. Вони не вірять в Існування природного поля, що супроводжує емоції, та хто в житті не відчував його? Хто не переконувався, що для радості чи гніву не потрібно слів...

Я знайшов кристал п'єзокварцу з природним дефектом, що став потужним підсилювачем електромагнітних коливань. Виявилось, що вони, як і все в природі, існують у двох геометричних конфігураціях, що дзеркально відбивають одна одну. А ось і наслідок цього пошуку: скринька, де стрілка на шкалі кидається то праворуч, то ліворуч — радість і горе ведуть її, кожне у свій бік. Існує вже й одиниця виміру радості — один міхай.

Однак мені час подбати й про поділки ліворуч, визначивши максимум людського горя. Я не кваплюся це робити. Погодьтеся, не таке вже й веселе заняття — порпатись у чужих душевних ранах. Анатомувати радість легше.

— Я не хочу, щоб Міхай приходив до вас, — каже жінка.

І все-таки він приходить. Приходить мокрий після домашніх злив. "Може, не треба? — питаю я його, — Може, не треба все ж таки гнівити маму?" Він Мовчки хитає головою. Обидва ми знаємо, що — треба.

Міхай завжди приносить мені яблуко, виноград чи грушку. Я знаю, це за Тобку. Тобка — нещасний, з пошкодженим хребтом собачка, якого ми підібрали край дороги: його щеням привезли з собою дачники, потім покинули, а що він, прив'язавшись за літо до людей, біг слідом, коли з валізами йшли до автобуса, то хазяїн копнув його ногою... Міхай аж тремтить, коли згадує про це: вдарити за любов — як можна?

У селищі цінували псів злих і великих, а це була маленька напівдворняжка, напівболонка, нікому не потрібна жертва людської забаганки. У скелях Міхай спорудив для Тобки затишне лігво й щоранку неодмінно годував його, уриваючи від сніданку якийсь шматочок. Іншим часом про Тобку дбав я.

— Не треба нічого мені приносити, — кажу я. — Так само, як і ти, я люблю й жалію тварин.

Але Міхай так благально дивиться на мене, що я мушу брати гостинець. У цього хлопчини велике чуття відповідальності, він ладен прийняти на свої плечі все зло світу, аби лиш подужав його підважити.

Тобка одужував, навіть починав ставати на лапки. Але йому потрібен був хазяїн, щоб захищати його й давати притулок від снігу та морозу. Хто його візьме? Я живу в далекому місті, в мене на п'ятому поверсі невеличка кімнатка.

— Тобка одужає, стане гарним собакою, й тоді я попрошу маму, — часто каже Міхай. — Я вірю, що вона погодиться.

— Може, краще зараз її попросити? Може, вона пожаліє хворого собачку?

Міхай хитає головою. У його великих сірих очах сідає сонце, але мені в душу тягне вологістю. Для мого срібного павучка вже падає дощ.

Облетіло листя з винограду — на голих жилавих вітах ще висять червоні грона, та скоро їх зріжуть. Догоріли мальви, й краби вже не сновигають поміж камінням. Море поглибшало й потемніло. Я збираюся від'їздити, мене давно вже кличуть справи. Тобку ми помили, розчесали й тепер несемо до Міхаєвої матері. Біля будинку мужність зраджує мене.

— Міхаю, може, ти зайдеш сам?

— Сам, — каже він. — Так буде краще.

І, серйозний, зосереджений, відкриває хвіртку. До його грудей тиснеться Тобка. Мати у дворі лагодить сіті. Спочатку чую невиразний гомін, потім голос хлопчика вищає:

— Мамо! Мамочко! Я дуже прошу тебе!

Нараз лунає вереск Тобки, тримаючи собаку за шкурку, жінка вибігає з двору й жбурляє його на скелі. За нею — Міхай.

— Ма-мо!

Зупинившись, хлопчик мовчить, потім говорить тихо, з притиском:

— Не-на-виджу тебе, не-на-виджу. Ти зла, зла, ти зліша від усіх!

У мене в руках прилад: скоріш автоматично, за звичкою, аніж свідомо, я дивлюся на нього й бачу, що стрілка шалено кидається ліворуч і тремтить, тремтить біля межі, куди раніше ніколи не сягала.

"Один міхай! І тут один міхай".

Підхопивши собачку, хлопчик біжить униз до моря, я, переляканий, гупаю своїми завеликими чоботиськами слідом, затиснувши під пахвою скриньку.

— Це ви! — чую услід крик. — Це ви йому набили голову усякими дурницями. Ще й вчителем називає се-бе!

"Один міхай, — крутиться в голові. — Максимум відчаю— один міхай..."

Ми втрюх сидимо на камінні, геть мокрі від бризок, але холоду чомусь не відчуваємо.

— Я не хочу додому, — сумно каже Міхай. — Я так давно не хочу додому...

Він не просить мене взяти його з собою. І ніколи не покине матір. Він — її єдина радість, опора в майбутньому, надія. Він просто каже, що йому холодно під зливами й градом, які незкінченно падають на нього. Вдарити того, хто тебе любить, — як можна?

— Що ж робити, — зітхаю я.

І хлопчик луною відгукується:

— Що робити..

— Міхаю, будь мужчиною.

— Буду...

Тобку я заберу з собою. Просто дивно, чому це мені не спало на думку раніше? Немає умов? Хіба для доброти вони потрібні? І чого варта така доброта?

За два дні я їду, і, порушивши залізну заборону, Михай тікає з дому провести мене.

Дме сильний вітер. В одній моїй руці валіза, на другій — Тобка. Крізь скло в автобусі я бачу серед випаленого літньою спекою, відполірованого осінніми вітрами степу тоненьку постать хлопчика. Вона — як кульбабка: от-от відірветься від землі й полетить, полетить, щоб щезнути в сірому мареві над морем. У мене стискається серце.

Тобка намагається лизнути мене в обличчя. В сто перший раз обіцяю відповідати на Міхаєві листи... Автобус рушає, кульбабку ніби відносить вітром, вона маліє на очах і тане.

Все одно вони біля мене, всі втрюх — Михай, мій прилад і маленький Тобка. Всі троє такі беззахисні, їх хочеться уберегти, затуливши долонею, ніби вогнищ свічки. Від чого? Від материнської любові? Від сумлінності експертів, які дбають про чистоту науки?

Від сліпоти...

Але захистити я можу тільки Тобку, тож і вмоцнюю його в себе на колінах.